

הישיבה המאתיים ושמונה עשרה (רי"ח)

ביום ג' באלול התשנ"ד (10 באוגוסט 1994), בשעה 12.30, בבית האקדמיה בירושלים. בסוף חודש אב התשנ"ד התפרסמה בעיתונות הידיעה על כוונת משרד החינוך לערוך ניסוי בכמה בתי ספר בשנת התשנ"ה, ועניינו ששפת ההוראה בכמה מקצועות תהיה אנגלית. האקדמיה נקראה לישיבה דחופה שלא מן המניין למחות על ההחלטה. שר החינוך והתרבות פרופ' אמנון רובינשטיין בא לישיבה לפי הזמנת נשיא האקדמיה והשתתף בדיון.

הנוכחים: החברים ארי אבנר, שרגא אברמסון, עוזי אורנן, אהרן אמיר, זאב בן-חיים, משה בר-אשר (יו"ר), אהרן דותן, שולמית הראבן, דוד טנא, יוסף יהלום, ישראל ייבין, אהרן מגד, שלמה מורג, אהרן מירסקי, אמציה פורת, גד בן-עמי צרפתי ויהודה רצהבי;
 החברים-היועצים יעקב זוסמן, אפרים חזן, אברהם יבין, ראובן סיוון, דניאל שפרבר ושמעון שרביט;
 חבר האקדמיה לשעבר משה שמיר;
 שר החינוך והתרבות הפרופ' אמנון רובינשטיין;
 עובדי האקדמיה, מוזמנים רבים ועיתונאים.

סדר היום: תכניות משרד החינוך להוראה בשפה האנגלית בבתי הספר

מ' בר-אשר: יש מי שחושב שהעברית היום נתונה בשעת חירום. אל נהיה מגזימים ומעוררי מהומות בכל הנוגע לגורם המזמן. מקובלים עלינו הסבריהם של השר, פרופ' אמנון רובינשטיין, והמנכ"ל, ד"ר שמשון שושני, שמדובר בניסיון זעיר ואולי אפילו מגומד, שבא לענות על מצוקה חברתית קשה.

מספר התלמידים שחסרה להם תעודת בגרות בשל כישלון באנגלית אינו מבוטל, ובעשור אחד הוא עשוי להגיע לרובת תלמידים. מדובר בעיקר בתלמידים בני עיירות הפיתוח והשכונות ובני המגזר הערבי. איננו אטומי אוזניים וערלי לב למצוקה זו. המפקחת המרכזת לאנגלית (מפמ"רית בז'רגון המקצועי) חשבה שאחת הדרכים לענות על מצוקה זו תהא הוראה של מקצועות נלווים - כגון מוסיקה והתעמלות - בלשון האנגלית.

איך לי ספק כיום שכוונת השר וראשי המשרד באמצעם את ההצעה הזאת כשלב ניסיוני, הייתה לטובה. אנחנו מכירים את עמדותיהם בכל הנוגע למעמד הלשון העברית וספרותה ולמעמד מקצועות היהדות בבתי הספר. אני מבקש להזכיר כי שמשון שושני הוביל את המאבק נגד שילוט הלעז בחוצות תל-אביב, והשר נאבק במרץ כדי שראשי

אוניברסיטאות יעלו את מעמד מקצועות היהדות בכחינות הבגרות ובתחומים רבים אחרים. אלא שבהיסח הדעת נמצאו גורמים למעשה תמוה, מוזר, ואפילו חמור. אינני מדבר כרגע על חוסר ההיגיון בניסיון להשביח את האנגלית של מי שהעברית שלהם רופפת. אבל מעבר לצד הדידקטי, הוראה באנגלית היא פגיעה חמורה במעמדה של העברית כלשון המדינה וכלשון העם. מי יגלה עפר מעיניהם של דוד ילין, אליעזר בן-יהודה, אהרן מזי"א וחבריהם, ראשי ועד הלשון, שהבינו שאין תקומה ללשון העברית בלי בית הספר העברי ובלי המורה העברי.

מעז אני לומר, שלולא הוכרעה מלחמת השפות לפני שמונים שנה כפי שהוכרעה לא הייתה מגיעה העברית לתחייה מלאה. ההכרה שבבית הספר היסודי, בבית הספר התיכון ובמוסדות להשכלה גבוהה יש ללמד בעברית, היא שקבעה שהלשון העברית תהיה לא רק לשון המטבח והרחוב, אלא גם לשון המחשבה והתרבות.

דרכם של ניסיונות קטנים, בין שהם מצליחים ובין שאינם מצליחים, שהם הופכים למעשה גדול או למחדל חמור. מקבל אני את שנאמר לי, שלא הייתה כוונה מצד השר ומצד ראשי המשרד לפגוע בעברית. אבל נעשתה פה שגגה חמורה, ומכיוון שהיא שגגת תלמוד הרי היא עולה זדון. יותר מכול יש לזכור שהמעשה הזה איננו מנותק הקשר, וההקשר הכללי הוא פירות חמור במעמדה של העברית במגזרים אחדים של חיינו הציבוריים.

איני רוצה לומר דבר לעת הזאת על העברית של ראשי העם ומנהיגיו בממשלה ובכנסת ועל לשונם של שלטי חוצות. די לי שאומר משהו על אנשי האוניברסיטאות: עמיתיי ועמיתך, אדוני השר, מצויים במזרח, אבל לבם נתון במערב. הנה, במוסד להשכלה גבוהה שקרייתו לא רחוקה מכאן, ושמה אנחנו בתוכה, החליטו לפני כמה חודשים שאפשר לכתוב עבודת דוקטור באנגלית. והכול ידעו ממנה ובה שהכוונה היא שמכאן ואילך אפשר יהיה לכתוב עבודה גם בעברית... מכון וייצמן למדע מקיים את כל שיעוריו באנגלית. כל הכנסים המדעיים (ולפחות רובם) מתקיימים באנגלית, וגם ההזמנות והמכתבים לחברים הישראליים מתנסחים בלשון זו.

יש הטוענים בכנות שהעברית ניצחה ואינה נתונה עוד בסכנה. אבל אין הם מבינים אנה הם מביאים אותה: בקרב הסטודנטים וציבור המשכילים העברית היא לשון האוטובוס, ואילו לשון התרבות של המשכילים תהיה אנגלית.

כבר כיום, לשוננו הייתה לסיגים ודיבורנו מהול במים העכורים של לשון אמריקה. עם העדפת האנגלית עוד יבואו ימים שיאמרו שאם תלמיד צריך לכתוב עבודת דוקטור באנגלית, יש להכשיר אותו לכך כבר בשלבים מוקדמים: בלימודי הבוגר והמוסמך ואפילו קודם לכן, בבית הספר היסודי ובתיכון. ונמצא הניסיון התמים הזה של משרד החינוך משתלב במשאת נפשם של מבקשי דעת לשון אנגלייה וארצות הברית. הנה כי כן, בתוך ההקשר הזה, מופיעה ההחלטה על הניסוי ללמד באנגלית בשנים עשר בתי ספר, ומקבלת ממד חמור.

אישי השר, במקומותינו בפאתי הסהרה, בהרי האטלס ובהרי המערב הפנימי והתיכון והחיצון, כמו בתפוצות ישראל האחרות, דיברנו בלהגים ובלשונות שנתקראו לשונות היהודים. סימנם המובהק של לשונות אלו היה המרכיב העברי הגדוש והמקובץ שיצבע אותם ונספג בהם.

סיפר לי ראש ישיבה מהעיר מפנס שבמרקו, שבשנות החמישים הגיע לעיר מפנס לביקור המלך מוחמד החמישי. ביקשו מהרב ברוך טולדנו שיכרך אותו, ויזהר מאוד שלשונו תהיה כולה ערבית. נענה ואמר: איך חשבתם שאדבר אתו? ערבית ספרותית איני יודע, צרפתית המלך ואני איננו יודעים, ברור שאדבר ערבית. פתח דבריו ואמר בערבית: "מורי ורבותי, אדוננו, מלך מחסידי אומות העולם, יאריך ה' ימיו בטוב, ושנותיו בנעימים", ונתעוררה מבוכה בקהל. הנה זו הערבית שבה נתקבל... יפה אמר אחד מצאצאיו של אותו הרב כאשר בא לארץ: לשוננו הערבית הייתה חצייה ערבית וחצייה עברית. כאשר באנו לכאן ידענו אפוא מחצית מן העברית, ונזקקנו ללמוד את המחצית השנייה בלבד: מילים כגון פרוטקציה, טלוויזיה, אינפורמציה, גנרטור... אלא שעכשיו המחצית הזאת הולכת וגדלה, תופחת ופורחת, והבשילו פרותיה הבאושים. אישי השר, מעשה תחיית הדיבור העברית צלח בשל הברית שכרתו ביניהם ועד הלשון והמורה העברי. זאת ברית כרותה ועומדת, אם לא מסיני ומגריזים, לפחות מכרמל. בוועידת המורים שבזכרון יעקב, שעל כתף הכרמל, קשרו עצמם המורים וחוקרי הלשון ומכונייה בברית כל תנותק בעניין העברית. הסרת התכנית להוראה באנגלית מסדר היום היא אך צעד ראשון. מאבק על העברית בשלטי חוצות ברשות הרבים ועל העברית במוסדות להשכלה גבוהה הם צעדים נוספים. דין הוא ששר החינוך ומנכ"ל משרדו יובילו את המאבק למען העברית ולמען כבודה, ויותר מכול: למען שיפור ידיעתה.

מקווה אני שיום זה, ג' באלול תשנ"ד, יהיה ציון דרך חשוב במעמדה של העברית, ולשם כך זימנו את האקדמיה לישיבה שלא מן המניין, מעשה שאין לו תקדים בתולדותיה. לשם כך הזמנו אותך לכאן, אדוני השר. אני מזמין את שר החינוך לומר את דברו.

א' רובינשטיין: פרופ' בראשר, חברי האקדמיה, גבירותי ורבותי, אני שמח בדיעבד שקיבלנו את ההחלטה הזאת על הניסוי באנגלית. מזמן לא היה סיקור יפה כל כך של האקדמיה ללשון העברית באמצעי התקשורת. הדבר הזה כשלעצמו היה כדאי...

ברשותכם, אני רוצה לשתף אתכם בבעיות של משרד החינוך ושלי כשר החינוך, משום שהנושא שאנו דנים בו אינו מנותק מדברים אחרים. למערכת החינוך יש הישגים גדולים, אבל יש לה גם בעיות רבות, ואני מבקש שתהיו שותפים לי בשלוש מן הבעיות האלה.

בראשונה, נושא ההישגים באנגלית. יש פה בעיה עם השלכה חברתית חמורה ביותר, וכבר רמז לכך פרופ' בראשר. אביא לפניכם את הנתונים של שנת תשנ"ג: מבין הנבחנים בשלוש יחידות לימוד בשפה האנגלית 30.07% נכשלים, והציון הממוצע 60.6. בין הנבחנים בחמש יחידות אין כמעט נכשלים, והציון הממוצע 78.5. כולנו יודעים מי נמצא בקבוצה הראשונה ומי בקבוצה השנייה.

נתון נוסף עניינו בוגרי תשנ"א, שעברו את כל מסלול הייסורים של בחינות הבגרות (אני אומר זאת במודע וביודעין: מסלול ייסורים), וחסרה להם בחינת בגרות אחת ויחידה. אנגלית ומתמטיקה עומדים בראש הסולם: ארבע מאות תלמידים מתוך 2,250 נכשלים עברו את כל בחינות הבגרות, כולל מתמטיקה, ונכשלו באנגלית.

לשפה האנגלית יש כמה היבטים: קודם כול היא שפה שנדרשת באוניברסיטאות, בחיי המסחר והכלכלה ובמחקר. היא ה־lingua franca, היא שפת העולם. דרך אגב, אני מתנגד למעמד האקסלוסיבי של השפה האנגלית, ושואף להכרה בשפות זרות אחרות כשפת לימוד שנייה. אבל נחזור אל הנתונים שמסרתי. יש לנו אלפי תלמידים בארץ, כולם משכבות חלשות, יהודים וערבים, שאינם יכולים להגיע לאוניברסיטה בגלל שני מקצועות: מתמטיקה ואנגלית.

אביא לכם עוד נתון שצריך לזעזע כל אדם שיש לו חוש צדק חברתי. מבוגרי שנת תשנ"ב יש שנים עשר אלף מן המגזר היהודי, ועוד ארבעת אלפים מן המגזר הערבי, שצברו חמש עשרה יחידות לימוד ומעלה (חלקם אפילו עשרים יחידות ומעלה) ואין להם תעודת בגרות. הם מתגייסים לצבא במצב של נחיתות חברתית. כשהם ישתחררו מהצבא, חלק מהם ילמד ביחידות טרום-אקדמיות, אך רובם לא יגיע למוסדות ההשכלה הגבוהה.

התוצאה היא שיש פער גדול מאוד, שצריך לזעזע את כולנו, מבחינת המוצא העדתי-האתני, בין בוגרי התואר הראשון ובין התלמידים בבתי הספר. למעלה מ-40% מבוגרי בית הספר התיכון הם יוצאי עדות המזרח. בקרב מסיימי התואר הראשון השיעור יורד לקצת למעלה מ-20%. בקרב הלא-יהודים היחס הוא 1:5. הם מהווים כ-24% מקרב מסיימי כיתה י"ב ופחות מ-5% ממסיימי התואר הראשון. הנתונים האלה מדאיגים מאוד.

אבני הנגף להשכלה הגבוהה רבות. אין אח ורע בעולם למשטר בחינות הבגרות הנהוג בארץ. היום אני יכול לומר זאת בבטחה מלאה: בשום מדינה מערבית, כולל במדינות שנודעו בטיב ההשכלה התיכונית שלהם, אין דומה לשיתוק שאוחז במערכת החינוך בחטיבה העליונה בכיתות י"א-י"ב, ואף קודם לכן, עם תחילת בחינות הבגרות. אבל נוסף על משטר בחינות הבגרות, יש לנו שתי מכשלות: מתמטיקה ואנגלית. איני מדבר כרגע על הצורך בידיעת האנגלית כדי להשתתף בחברה התחרותית; איני מדבר אפילו על כך שהאנגלית היום היא שפת הקשר והתקשורת עם העולם היהודי, וגם זה נושא החשוב לנו מאוד: האנגלית ממלאת כיום את התפקיד שמילאה פעם היידיש. אני מדבר אך ורק על כך שכישלון באנגלית חוסם את הדרך למפתן שמעבר לו קיים הניוד החברתי.

בשנות השישים קבעה תעודת הבגרות את תעודת הניוד החברתי. היום המחקרים מראים כי התואר הראשון הוא הקובע את נקודת הניוד החברתי על בסיס של הזדמנות שווה. הוא הקובע את המעמד החברתי ואת כושר ההשתכרות של הבוגרים שלנו. משום כך קיבלתי עליי משימה, וגם כימתי אותה והצבתי לי מטרה להגיע ל-50% זכאים לבגרות בקרב בני כל שנתון. היום שיעור הזכאים עומד על 36%, וקצב הגידול שלו הוא אחוז אחד עד שניים לשנה. זוהי אפוא משימה הרהורית, ובלי שינויים מהותיים אי אפשר לעמוד בה.

כל שינוי מקומם עלינו חלק מהציבור. אין שינוי שהצענו שלא קומם נגדנו חלק מן הציבור, ואז באים מאמרים ומכתבים וכל הדברים הידועים.

מה ביקשנו לעשות בנושא האנגלית? המפמ"רית לאנגלית הביאה שורה של הצעות, וגם אני הבאתי הצעה משלי. הצעתי הייתה לקיים קייטנות דוברות אנגלית בעזרת נוער

יהודי מן התפוצות, שיבוא לשם כך לישראל. בדרך זו נוכל להביא ארצה נוער שאולי איננו בא בדרך כלל, ולתת לו לאחר מכן גם שיעורים על ההיסטוריה של עמנו וארצנו. רעיון אחר, מתוך שורה של רעיונות, היה של המפמ"רית, ותמכו בו מומחים רבים, להורות האנגלית בשיטה המבוססת על תוכן, והיא שיטת ההספגה הנהוגה היום במדינות רבות בעולם וגם בישראל. רק לאחר שהדבר עלה לכותרות העיתונים התברר לי להפתעתי כי השיטה נהוגה גם בכמה בתי ספר בארץ.

הניסוי כוון בעיקר לתלמידים חלשים, והכוונה הייתה להפעילו בשלושה בתי ספר במגזר הערבי ובתשעה במגזר היהודי. הרעיון פשוט: יש למנוע את התסמנות של התלמיד החלש הניצב אל מול הלוח והמורה, והוא מתחבט ומתקשה בלימוד השפה. במקום זאת מעבירים את לימודי האנגלית לתחום המבוסס על תוכן ועל פעילות, בדרך כלל פעילות שאין לה היבט שלילי בעיני התלמידים. נביא את המורה דובר האנגלית, והוא ילמד בדרך זו כמה דברים בסיסיים בשפה, שהרי ממילא אי אפשר ללמד שפה על בורייה בדרך זו, על ידי פעילות המנותקת מלימוד שיטתי של השפה כשלעצמה.

אקרא לכם ממכתבה של פרופ' אילנה שוהמי, ראש המגמה להוראת ספרות באוניברסיטת תל-אביב, התומכת בתכנית וכותבת: "יש מאות מחקרים שעקבו אחר התהליך, והראו שהוראה כזאת מזרזת את לימוד השפה השנייה. המחקרים מראים את יעילותה הרבה של השיטה בקידום לימוד השפה השנייה, ומראים חד-משמעית, שאין שום פגיעה בשפה הראשונה של הלומד. להפך, היא מחזקת את לימודי שפת האם".

כשהתעוררה כל המהומה, ביקשתי לקבל כמה נתונים. אביא לכם רק נתון של מדינה אחת, שהנהיגה שיטה שאינני תומך בה, שיטה של בתי ספר דו-לשוניים ושלוש שפות לימוד. להפתעתם הרבה הם גילו שציוני הבגרות בלשון האם - כאן מדובר בהונגרית - עלו בקפיצת מדרגה עקב הלימוד הדו-לשוני. אבל אני לא הסתמכתי על השיטה ההונגרית, וגם לא רציתי להנהיג אותה, אלא הסתמכתי על דברי אנשי המקצוע, שהביאו לנו דוגמות ממדינות קנאיות לשפת האם לא פחות מישראל, כולל צרפת, קנדה הצרפתית והאנגלית, שהקנו בהן את לימוד השפה השנייה באמצעות לימוד המבוסס על תוכן.

מיד אומר לכם למה החלטתי להקפיא את הניסוי הזה במגזר היהודי, לא במגזר הערבי. אבל קודם לכן אני רוצה לומר לכם שלכאורה אנשי מקצוע אלה מצביעים בפנינו על דרך שיכולה לפרוץ את מעגל הקסמים הזה, שקובע את עתידם של אלפי נערים ונערות בישראל. אני אומר זאת במפורש: תעודת הבגרות קובעת את עתידם החברתי והכלכלי ואת דימוים העצמי של רבבות תלמידים הבאים משכבות חלשות מישראל.

שימו נא לב לעוד עניין אחד: באנגלית הפער בין החזקים לחלשים הוא הרבה יותר גדול מאשר בכל מקצוע אחר. נער מצפון תל-אביב חי כאשר האנגלית רוחשת סביבו, גם אם לא נסע לשנת שבתון עם הוריו וגם אם אין לו מורה פרטי כמו לחלק גדול מאוד מהתלמידים. ואילו התלמיד החלש חי במציאות המנותקת כליל מן הצליל של האנגלית. אנחנו עשינו בעבר דבר שאילו הייתי אז שר חינוך הייתי מונע אותו בכל מחיר: לקחנו את כל יהדות צפון אפריקה, שהאוריינטציה שלה הייתה פרנקופונית, ניתקנו אותה משפת אם וסבא וסבתא, כפינו עליהם את האנגלית כשפת חובה, כשפת האוניברסיטה, בלי לפצות אותם בדבר אחר כלשהו.

באנגלית הבעיה החברתית שלנו היא הרבה יותר קשה מבמתמטיקה. גם בנושא המתמטיקה אנחנו דנים בימים אלה, ואני מקווה שנמצא פתרון. אבל בנושא האנגלית, הפער הוא מובנה בתוך החברה הישראלית.

מי שבא לשלול את הפתרון המוצע צריך להצביע בפניי על דרך אחרת. אני הצעתי דרך אחרת, ואני משתף אתכם בבעיותי של שר החינוך: הצעתי לגייס לפרק זמן מוגבל עשרות מורים שפרשו מהמערכת והאנגלית היא שפת אמם, לשלם להם שכר כפול, ולהביא אותם לבתי הספר החלשים שלנו בשכונות ובעיירות הפיתוח. אבל אינני יכול לעשות זאת: הסתדרות המורים אינה מוכנה לשמוע הצעה כזאת. בכל מקום שאני מנסה לעשות משהו, יש אילוצים ויש התנגדות. יש קיר.

אני מבקש מכם, לאחר שהחלטתי על העניין הזה, שלושה דברים: קודם כול אני מבקש מכם, כאקדמיה, לבדוק את המחקרים שנביא בפניכם והקובעים שהלימוד בשיטה הזאת מחזק את לשון האם. אולי יש לכם מחקרים נגדיים, אבל לפי מחקרנו הלימוד באנגלית יחזק את העברית. יש ניסיון אירופי מגוון מאוד, ויש הניסיון הקנדי והניסיון במדינות שיש בהן בתי ספר דו-לשוניים, וכבר אמרתי שאינני רוצה כמותם בארץ.

שנית, אני מבקש שמשלחת מטעם האקדמיה תבקר באותם בתי ספר הנוהגים כבר בשיטה הזאת. הם טוענים שהצלחתם גדולה מאוד.

מ' בראש: השיטה הזאת פעלה עד עכשיו בלי ידיעתו של משרד החינוך?

א' רובינשטיין: כן, בית ספר תיכון אינו צריך לקבל ממני אישור לכל דבר שהוא מלמד. יש גם בתי ספר שאינם בבעלות משרד החינוך, ונהוגה בהם השיטה הזאת. הם טענו שהשיפור בהוראת האנגלית חזק גם את ידיעת העברית, ואני מבקש לבדוק זאת. הרי אנחנו כולנו אנשי אקדמיה, תרתי משמע.

דבר שלישי, אני מבקש שלאחר שנערוך את הביקור הזה ותראו את המחקרים האלה, נשב ביחד פעם נוספת ונדון בעניין. אנחנו אנשי מחקר, אנשי הוראה ואנשי אקדמיה. אסור לקיים דיון ללא ביסוס עובדתי וללא ידיעת החומר המדעי.

ודבר אחרון: בבתי הספר הערביים אין שום התנגדות לניסוי, ולכן נמשיך בו ונביא את התוצאות לפני המועצה המייעצת שלנו למגזר הערבי, כדי לשמוע את חוות דעתם. תזכרו ששיעור הכישלון של ערביי ישראל גדול עוד יותר. להם יש בעיה כפולה ומכופלת, שהרי עליהם ללמוד שלוש שפות חובה, והדבר מגדיל עוד יותר את הפערים בין המגזר היהודי ובין המגזר הערבי במדינת ישראל.

כעת אני רוצה לעבור, ברשותכם, לבעיה שיש לנו גם עם הוראת הלשון העברית וגם עם הוראת הספרות העברית. כולנו שמענו וקראנו על אליעזר בן-יהודה ועל גדוד מגני השפה. עם כל הכבוד, העברית ניצחה: היא שפת המדינה, היא שפת ההוראה, היא שפת החינוך. היא לא ניצחה מבחינה זו שאיכותה ורמתה אינן משיגות רצון. אבל אין שום סכנה שאם מישוהו יקבל שיעור מוסיקה מפי מורה דובר אנגלית, ייפגע מעמדה של העברית, במובן של 'מלחמת השפות' שהתחוללה סביב השאלה באיזו שפה ילמדו בטכניון. העברית היום היא שפה טבעית, עשירה, מגוונת, יפה מאוד, בכל רבידה.

יש דברים הפוגעים מאוד בשפה. אנחנו שומעים "שלוש שקל", אנחנו שומעים "כזאתי". אבל אל נשגה ואל ניתפס לנוסטלגיה. הרי אנחנו טוענים נגד העברית הקלוקלת שבפי חלק מהמנהיגים שלנו, שקיבלו את חינוכם בימים היפים של שנות הארבעים והחמישים, כשהכול היה כביכול בסדר. הרי זאת ראייה חיה וחוחכת לכך שבעיית השיבושים בשפה העברית איננה פרי העלייה ההמונית, ואיננה נובעת ממצוקתה של מערכת החינוך בשנות השבעים והשמונים, אלא היא עתיקת יומין.

צריך לזכור כי החינוך שלנו היום, השבח לאל, אוניברסלי, ואנחנו שואפים להרחיב עוד את האוניברסליות שלו. בעבר, החינוך העל-יסודי היה אקסקלוסיבי. אל נשווה לו את החינוך האוניברסלי הכולל תלמידים מכל המעמדות ומכל מרכיבי האוכלוסיה, ואפילו תלמידים מתקשים. אני רוצה לשלב אפילו את תלמידי החינוך המיוחד במערכת הרגילה. במערכת חינוך אוניברסלית כזו ברור שיש בעיות שלא היו בעבר. אבל בהוראת לשון האם, הלשון העברית, הבעיה לא צצה לאחרונה.

יש לנו בעיה עם השימוש בעברית כשפה תקנית. אני בהחלט מודה בכך. דיברנו על כך בישיבה קודמת של האקדמיה שנערכה בבית הנשיא (ישיבה רי"ב). מוכרחים להתפשר ולמצוא איזה גשר בין השפה התקנית ובין השפה המדוברת. אנחנו מתבצרים לאט לאט בשפה התקנית, ובכך אנחנו מאבדים חלק גדול מאוד מן הציבור הישראלי. אינני רוצה לרוץ לרוץ בכך עכשיו, אבל אני מודה שהבעיה קיימת. אני מכיר את סגנון הכתיבה בעיתונים, אני קורא את מה שנקרא new journalism, קורא וכואב. יש בעיה של השימוש בשפה התקנית, והיא לא בעיה מיוחדת לישראל. רבותי, צרפת, ארץ הלשון הטהורה, המתמודדת עם בעיות קשות של קלקול השפה ואף חוקקה חוקים בעניין, הגדילה במידה רבה מאוד את שיעור הזכאים לבגרות. התוצאה היא: בוגרי מערכת החינוך הצרפתית בעלי תעודה בכיס וצרפתית קלוקלת בפה.

יש לנו בעיה בהוראת הספרות העברית, ואני רוצה לומר לכם שהיא איננה בעיה טבעית. אני פוגש מאות תלמידים הטוענים שהם אוהבי ספרות והם רוכשים ספרים בעברית. אנו נמצאים היום בתקופת פריחה של הספרות העברית כפי שלא היה מעולם. הספרות העברית מתורגמת לשבעים לשון, ובכל זאת התלמידים שונאים את לימודי הספרות.

חלק מזה בא - אני אומר זאת בפירוש - בשל מה שעושות האוניברסיטאות. ברגע שהאוניברסיטאות קבעו ש'בונוס' ניתן אך ורק לאנגלית, למתמטיקה ולפיזיקה, כל המקצועות ההומניים, כל לימודי היהדות, ובכלל זה ספרות ולשון, ירדו כיתה. עד שלא יתוקן הדבר לא נוכל להחזיר עטרה ליושנה.

אני חוזר כאן לנושא בחינת הבגרות: איש לא הציע לבטל את לימודי הספרות כמקצוע חובה. קראתי חוזר של אגודת הסופרים שאין לו שחר ואין לו בסיס. איש לא הציע להוציא את הספרות העברית מתכנית הלימודים. הייתה הצעה שלי, שביקשתי להביאה לדין, שנאפשר לבתי ספר מופרים לקבוע בעצמם תכנית לימודים לספרות ולחבר את הבחינה שעל פיה ייקבע הציון השנתי. תכנית הלימודים והבחינה יהיו בבקרה שלנו ובהשגחתנו. זה הכול. והוספתי תנאי, שאני מוכן לממש את ההצעה הזאת אך ורק אם האוניברסיטאות יכירו בציון הבגרות הזה.

בחינת הבגרות החיצונית האחידה יוצרת בעיות קשות, ואי אפשר לטעון שהיא משאת הנפש. לו הייתי מורה לכל מקצוע שהוא, הייתי מעדיף לכתוב בעצמי את הבחינה, ולא שמישהו במשרד החינוך והתרבות יכתוב לי את הבחינה. מדוע יש כאן קריאת תיגר על השפה העברית או על הספרות העברית? מתוך ניסיוני האישי כתלמיד, לפני הרבה מאוד שנים, אני יודע שכדי לאהוב ספרות אתה זקוק למורה שידביק אותך באהבת הספרות. שום תכנית לימודים לא תעזור. אם אין מורה שיכול להדביק אותך באהבה הזאת, ולהכניס אותך אל תוך העולם המיוחד הזה, שבו הספרות נעשית חלק מחיך - כל השאר לא יצלח, גם לא בחינת הבגרות, שהפכה להיות קודש קודשים בישראל.

אני מתקנא היום, בדיעבד, באנשי הקיבוצים שלא הייתה להם בחינת בגרות. אני מציע לבטל אותה היום, אבל לפולחן הבגרות יש תוצאות הרסניות מבחינה חברתית. ניסיתי אפוא להציע פתרון חלקי, שהרי אין תרופות קסם: נאפשר למורה ללמד את מה שהוא אוהב ולכתוב בעצמו את בחינת הבגרות, וכל זאת בתנאי שהאוניברסיטה תכיר בציון, על כך מדובר. אני אומר לכם שזו הצעה טובה. צריך לבחון אותה. היא הוצעה כדי לחזק את לימודי הספרות.

כאשר אני קורא את הטענות שעצם העובדה שבית הספר הוא שינסח את השאלון מורידה את מעמד המקצוע, אני מסיק מכך שאנחנו בצרות גדולות מאוד במערכת החינוך. אם מנהלים, מחנכים ומורים לספרות אומרים: "אל תיתנו לנו שום סמכות, אל תסמכו עלינו, תסמכו רק על מכוון סאלד", הרי אנחנו בצרה גדולה.

ישבנו עם סופרים ועם אנשי לשון, ואנחנו עדיין מטכסים עצה. אם יש לכם הצעות איך לשפר גם את רמת הלימודים וגם את היחס הנפשי של התלמידים ללימודי לשון וספרות, אשמח לקבל אותן. זאת נוסף על התביעה שלי מן האוניברסיטאות, שאני עדיין ממתין לתשובה עליה, לבטל את האפליה הלא-מוצדקת של המקצועות ההומניים ולימודי היהדות. נתתי דוגמה אחת קטנה מן הפקולטה למשפטים. אני מודה שכדקן הפקולטה למשפטים לא הייתי מודע לכל ההשלכות של מה שאנחנו עושים: הפקולטה למשפטים נותנת - במסגרת המדיניות הכלל-אוניברסיטאית - בונוס למתמטיקה ולאנגלית, ואינה נותנת שום בונוס ללימודי תלמוד. כל מי שמכיר קצת, יודע שתלמוד הוא המקצוע המשפטי המובהק ביותר - מבחינת הכושר האנליטי, החשיבה המופשטת והחשיבה המשפטית.

כללו של דבר: לא באתי להתחפר בעמדותיי. דיברתי עם פרופ' בראשר, והוא ביקש ממני להקפיד את הניסוי המוצע ואף לבטלו. אמרתי לו: קודם כול נקפיד. נראה מה אתם מציעים, תציעו לי תחליפים. ואני מוכן לא רק לשתף אתכם פעולה, אלא גם לשתף אתכם בהתחבטויות וגם לשמוע לעצתכם. תודה רבה לכם על ההאזנה.

מ' בראשר: תודה רבה לשר החינוך. אני רוצה לומר בפירוש ובכנות: כבוד הוא לשר החינוך שביטל את כל עיסוקיו האחרים ובא לישיבה, וכבוד הוא לממשלת ישראל שהפעם נועקה לא בגלל איזו גחמה של עסקן ממפלגה מן המפלגות, אלא בשל עניין מהותי. אני מקווה שתבינו את חשיבות העניין.

עכשיו נפתח את הדין, ואני מבקש מן החברים לקצר ככל האפשר. ראשון הדוברים יהיה אהרן אמיר, יושב ראש הוועדה למעמד הלשון העברית, שהאקדמיה כוננה לפני זמן מה.

א' אמיר: מכיוון שאנחנו עומדים בסימן הנטייה להנהיג את האנגלית כלשון הוראה, אפתח בכמה משפטים בלשון זו, מורשת לימודי בית הספר באנגלית, מן המחזה "יוליוס קיסר" לשקספיר, שאף ממנו תלמידינו מודרים הנאה, והוחלט לעקור אותו מבחינות הבגרות באנגלית. שם מדבר אנטוניוס, והוא אומר על ברוטוס:

For Brutus is an honourable man. So are they all, all honourable men,
and will, no doubt, with reasons answer you.

את השורות האלה אנחנו זוכרים, כי למדנו אותן בעל פה בשיעורי האנגלית. אני אינני מתכוון להעמיד את המוסד שלנו בחינת בית היוצר לנשמת האומה, שכל המתנכל אליו יש לדון אותו ברותחין. להפך, הייתי מציג את המוסד הזה כסדנה, כמעט הייתי אומר כמוסך, שבו הלשון העברית מקבלת טיפול חמשת אלפים, טיפול עשרת אלפים, החלפת שמנים, ובמלאי יש ברגים לכל מיני שימושים לצורכי הלשון השוטפת והחיה. אבל על נשמת האומה מופקד משרד החינוך והתרבות, ואחריותו כבדה שבעתיים מאחריותו של הגוף הזה, האקדמיה ללשון העברית.

אני רוצה לומר שנשמת האומה היא קודם כול הלשון הזאת אשר בפינו. אנחנו עדים לכך שעם כל הניצחונות והכיבושים והביטחון והמעמד, הלשון הזאת מסתחפת והולכת. ואנחנו רואים ושומעים לא רק לשון מקומונים, לא רק לשון נערים שמגיעים לבקור, אלא גם לשון אנשים מן היישוב, כולל אלה שהגיעו אלינו מרוסיה או מצפון אפריקה. ואנחנו ערים לכך שיש כאן איזו התבהמות, לא דווקא מפני שאין מקפידים על גינוני לשון, אלא מפני שניטל כושר הביטוי העצמי, ובכך ניטל גם כושר החשיבה. למעשה אנחנו חיים בחברה שכולה, או חלק גדול ממנה, ערב רב, ולשון ערב רב בפיהם, הקרויה עברית.

לכן הבעיה האמתית של מערכת החינוך - במידה שהיא בית היוצר לנשמת האומה, ואתה מופקד על בית היוצר הזה - היא איך להרים את רמת העברית בבית הספר. בלי רמה נאותה של דיבור עברי לא תהיה חשיבה בשום שפה שהיא, וגם שיעורי העשרה למיניהם לא יועילו; ובלי זה נוסף לשמוע בכנסת איך הלשון הזאת מתבהמת מדור לדור ומכנסת לכנסת, ונשמע שרמת הביטוי העצמי בעברית של תלמידים המגיעים לאוניברסיטה כושלת והולכת מדור לדור ומחזור למחזור.

לכן אני סבור שכשכונים לארצות שאנחנו מקווים ומשתדלים כל כך לעשות עמהן שלום ובהן יש יחס מיוחד ללשון הארץ, ויש יחס לתרבות הקשורה לבלי היפרד בלשון הארץ, נלמד גם אנחנו פרק מניסיונה ההיסטורי של החברה דוברת הערבית.

אני רוצה להעיר עוד משהו לגבי הקניית הלשון האנגלית למגזר הערבי. אמנם אין זה מתפקידנו, שהרי אין אנו אקדמיה ללשון הערבית, ואף על פי כן אומר כי לדעתי גם להם אנו חוטאים בזה חטא גדול. אם יש מקום להעשיר, הרי זה על ידי העשרה בעברית, ועל ידי קירוב התלמיד הערבי ללשונו של דובר העברית. אני חושב שבכך נעלה את רמתו

של התלמיד הערבי, באשר הוא תלמיד של מערכת החינוך שלנו, כי גם הוא חלק מן האומה, ונשמתו חלק מנשמת האומה.

היה כאן רגע שהזכיר לי אחד מכרכי כתביו של שלונסקי, כרך הקרוי "שירי המפולת והפיוס". אני חושב שהגענו כאן, בתופעה שנתכנסנו לדון בה, למצב של מפולת. בעקבות המצב הזה מן הדין שיבוא פיוס: פיוס של האקדמיה עם המערכת, פיוס של המערכת עם האומה ועם הלשון, פיוס של המערכת עם נשמתה של האומה. הייתי רוצה לסיים בבית-שיר קטן של שלונסקי מאותו הכרך, מן המחזור האחרון של שירי הפיוס. יש שם שיר קטן בשם "רק הפעם הזאת", וכך הוא מסיים: "מולדת כאבהות, בקרבך היא פנימה, היא רק בך, או שאיננה כלל".

ש' הראבן: אדוני שר החינוך, מורותיי ורבותיי,

אינני מטילה ספק בדברי השר שצריך אכן לשפר מאוד את האנגלית, במיוחד בכמה מקומות. אולי יש ללכת בדרך של גיוס מורים מיוחדים כפי שהציע השר, ואולי בדרך אחרת. על כך אין מחלוקת. אם אני מרשה לעצמי לחלוק על מה שאומר השר, הרי זה בהערכתו את מצב העברית.

אני חושבת שאצלנו, בימים אלה, קיימת מצוקה ממשית ביותר של העברית, והיא טעונה פתרון דחוף. האנגלית איננה מתעברת; העברית מתאנגלת.

ברשותכם אני מבקשת לצטט כמה דוגמאות יום-יומיות מן התקשורת: "הממשלה עשתה החלטה", "בתו של המנהיג לוקחת אחרי אביה", "אתה לוקח אותי בתור טיפוש", "הוא קיבל דת", "האצנית איבדה את הצעד שלה" (איפה היא שכחה אותו? בבית?), "ילדים מקולקלים", "אתה מביא פחם לניו קאסל", "לא מחזיק מים", שלא לדבר על קמפינג, איר קונדישן, פריימריס, קינג סייז ועוד ועוד.

יש היום בעולם השתלטות של אנגלית על כל הלשונות והתרבויות, ולעינינו נדחקות גם רגלי העברית מפני האנגלית. בהרבה ארצות האינטליגנציה היא הדואגת ללשון מתוקנת, ואילו אצלנו האינטליגנציה משדרת מסר סמוי ולא כל כך סמוי שהעברית היא תאונה זמנית, שהות מוכרחת במקום פרובינציאלי, והלשון החשובה באמת היא האנגלית.

האומנם עלינו להגביר את המסר הזה? אין שום רע, מוסרי או אחר, באמרה "הוא קיבל רגליים קרות". הבעיה היחידה היא שמי שאמר אתמול "רגליים קרות", היום כבר איננו מביין את הניב "אחז בו פיק ברכיים" (פיק זה לא משהו מהקלפים?)

סטודנטית למדעי הרוח, שנה שלישית, שאמרתי לה על רעיון מסוים שהוא כתוב בקבלה, שאלה אותי: "קבלה על מה?" עורכים כבר מוחקים מילים פשוטות כמו להתכרבל, בדידי הוא עובדא. בפקולטה למשפטים כותבים עבודה על גרי תושב, ואת שמה של ד"ר יסכה לייבוביץ', כתבו בארבעה עיתונים איסקה. היחידים שעדיין מדברים עברית שהיא עברית הם חלק מבני הישיבות וערביי ישראל.

אינני בטוחה שאנחנו יכולים לגזור גזרה שווה מניסיונות שנעשו באירופה על מה שקורה ויכול לקרות כאן. פעם היה לנו טקסט משותף, המקורות ולשון המקורות; היום אין טקסט משותף. היום הטקסט היחיד המשותף הוא אולי המקומון, המקומון אם תרצו. יש בורות נוראה. אני מכירה את כל התאוריות סביב הבורות הזאת, ואין מנוס מן המחשבה שמנסים להפוך צרה לפילוסופיה.

אני מציעה לשר החינוך שיערוך סקר אוריינות שוטף בלשון העברית, בבית הספר היסודי ובבית הספר תיכון, ויראה בעצמו את הרמה הקיימת. כמה מילים פשוטות אינן מובנות עוד, שלא לדבר על ניבים.

אדוני השר, אתה קורא את הספרים שלנו, ואתה מבין אותם, כי אתה גדלת בטקסט המשותף. היום אנשים גדלים בלעדיו. כל הסביבה הלשונית אחרת. אנחנו חיים בארץ הגירה של שבעים לשון, וחלק גדול מאוד של היושבים בה לא נולדו בה. העברית אינה מחוסנת.

חלק גדול מאתנו, הסופרים, עבר בלית ברירה לכתיבה חצי מקומונית; והלוא צריך להתפרנס... חלק אחר מן הסופרים משלים עם כך שבאמת רק מעטים מאוד מבינים אותו. זאת המציאות.

לשון היא מערכת נורמטיבית. יותר מכך, לשון היא זהות. יש לה עומק תרבותי שבתוכו היא מתקיימת. אפשר להחליט היום שאין מקום בעולם לתרבויות נפרדות. אנחנו חיים בעולם קוסמופוליטי, נוותר על העברית, נכריז "מאה שנות דיבור עברי - ודי", וכל העולם יהיה שפה אחת ודברים אחדים - אנגלית. גם זו דעה, ואפשר להתווכח אתה.

אבל לפני שמחליטים לחזק את הלשון החזקה ביותר בעולם על חשבון לשון שעדיין נאבקה, צריך לדעת לפחות מה אנחנו גורמים בכך. מעטים מאוד הם דוברי העברית בעולם. בעצמך אמרת, אדוני השר, שלשון התקשורת שלנו עם יהדות התפוצות היא כיום אנגלית ולא עברית, משום שזה שני דורות שהם איבדו לחלוטין את העברית. אם אנחנו שואפים היום לפתוח בגולה בתי ספר מסוג 'תרבות', שבהם ילמדו את כל המקצועות בעברית, איך נסביר להם שכאן בארץ, אחרי כל ה-*come back* לציון וכל ה-*assembly* של הגלויות, כבר יש מקצועות שנלמדים באנגלית?

א' רובינשטיין: הגב' הראבן, את חייבת לי תשובה בנושא החברתי, אינך יכולה להתעלם מזה. אני מכיר את השקפת עולמך.

ש' הראבן: אינני מתעלמת מזה. אני חושבת שהבעיה בעיה, וצריך לפתור אותה בתוך שיעורי האנגלית. אני חושבת שההצעה שלך לגייס מורים ותיקים היא הצעה מצוינת.

מ' בר-אשר: אני רוצה להשאיר את הדיון במישור העקרוני, שהרי ממך למדתי, אדוני השר, שההשעיה היא לא רק להיום.

א' רובינשטיין: ביקשתי שקודם כול נראה את החומר. אולי יש בסיס לדברי פרופ' אילנה שוהמי שהניסיון הבינ-לאומי מורה על חיזוק לשון האם.

ש' מורג: אבל למה להסתמך רק עליה? אדוני הציג את דבריה כתורה מסיני.

א' רובינשטיין: אני מציע לקבל מחקרים מכל המקורות.

ש' הראבן: מצב ההונגרית איננו כמצב העברית היום.

מ' בר-אשר: סליחה, אני מבקש גם מן החברים וגם מן השר שלא להיכנס לוויכוח. איננו רוצים להאריך בדיון.

א' מגד: Mister President, Mister Minister of Education, ladies and gentlemen, I would like to congratulate the Ministry of Education on its highly plausible, thoughtful and clever decision to advance and encourage the teaching of English in our schools by establishing a number of schools for the realization of this sacred purpose.

תרשו לי גם כמה מילים בעברית: אני רוצה לשבח את משרד החינוך והתרבות על שהוא הולך ישר עם הזרם ועם רוח התקופה בשני מגזרים חשובים, במגזר העליון ובמגזר התחתון.

במגזר העליון קיים מין סנוביזם של אנשים, השולחים בקיץ את ילדיהם בני העשר והשתים עשרה לאנגליה ללמוד שם אנגלית, ויש להם היכולת לעשות זאת. ובכלל, זה עכשיו מאוד בטון הנכון, לשבץ את האנגלית ככל האפשר בלשון הדיבור.

במגזר התחתון, זה פשוט מתן עידוד לסחף הכללי של הלשון לעבר הלעז. ואני חושב שזו תהיה התוצאה, גם למעלה וגם למטה.

עכשיו, תרשו לי להראות לכם איזה יופי יש ללשון האנגלית, כאשר ילמדו את השירה העברית באנגלית...

א' רובינשטיין: דובר על מקצועות לא עיוניים. על מוסיקה, על התעמלות, על דברים שאינם קובעים את התרבות.

מ' בר-אשר: נמסר בפירוש שמדובר במקצועות לא עיוניים.

א' מגד: אבל זה יחדור אט אט להוראת הלשון. כך למשל את השיר הפופולרי הזה אנחנו נלמד באנגלית:

Perhaps it was never so. Perhaps I never woke early and went to the fields to labour in the sweat of my brow.

אני רוצה לסיים בעברית: אם אנחנו נגשים את המטרות האלה, אז "והיה עמק עכור לפתח תקווה". תודה רבה.

ש' מורג: אני מדבר מנהמת לבי. אתחיל באזכור שיר נחמד של אלתרמן, "אמר השומע העברית", שיר שאלתרמן מדבר בו על הרמות השונות של העברית, על נוייה, על שהיא נאה לשיח לזקנים ונערים, יפה היא לשוק ויפה היא לספר. בשיר הזה יש גאווה גדולה בעברית. את הגאווה הזאת איבדנו.

אהרן אמיר השווה קצרות את מעמדה של העברית אצלנו למעמדה של הערבית. הערכי גאה בלשונו, הוא צמוד למושג ערפייה, שהוא לגביו עניין בעל משמעות חברתית

ותרבותית מן הדרגה הגבוהה ביותר. הערבית של המלך חוסיין, אין בה שגיאה אחת בתנועות הסופיות. היא ממש מענגת את האוזן מבחינת נויָה ורמתה. אנחנו חייבים לטפח את העבריות, בהקבלה לערבייה, את הגאווה הפנימית שלנו. ובאיזו דרך אנחנו הולכים? הרי אנחנו צועדים בדרך שהלכה בה הלוונטיניות. מהי לוונטיניות? היא ניתוק ממערכת תרבותית אחת, וכאילו-עיגון במערכת תרבותית שנייה. בדרך זו הלכו משכילי פרס וטורקיה ויוון לפחות עד מלחמת העולם הראשונה, שחשבו שהם מסגלים לעצמם את הצרפתיות.

אדוני השר, תלמידי צפון תל-אביב אינם חיים כשהאנגלית רוחשת סביבם. הם חיים כשהאנגרית סביבם. זהו המונח שהציע יצחק בן נר בספרו המלאכים באים לעברית המאונגלזת, שיש בה יסודות רבים השאולים מן האנגלית.

שמעתי בדברי השר שיר הלל לאנגלית. שמעתי גם דברים טובים על העברית. לא שמעתי את ציון העובדה שהעברית היא הלשון הנושאת עמה את כל מטעננו התרבותי, והיא הלשון היחידה בעולם שבה ילד בן שמונה יכול לקרוא טקסט בן שלושת אלפים שנה, כגון פרק בספר יהושע. מן העברית הזאת אנו רוצים להתנתק? הוראת שיעורים באנגלית תעלה את מעמדה של האנגלית, תגַבֵר אותה, ותנחית את מעמדה של העברית. יש למשרד החינוך בעיה. יש תלמידים שנכשלים במתמטיקה, יש תלמידים שנכשלים באנגלית. יש לאוניברסיטאות מכינות קדם-אקדמיות, ויש דרכים אחרות, כמו לתגבר את שיעורי האנגלית, אבל אין ללכת בדרך החותרת תחת מעמדה של העברית ומשתלבת בשחיקה הכוללת של מעמד העברית המתהווה לנגד עינינו.

אוניברסיטת תל-אביב פרסמה לפני חודשיים בעיתונים עבריים שתי מודעות על כינוסים, ולא הייתה בהן מילה אחת עברית! רק האותיות אל"ף ות"ו המציינות את אוניברסיטת תל-אביב; כל השאר היה כתוב באותיות לטיניות, באנגלית כמובן. רשות השידור שלנו משדרת כמעט בכל ערב את הפרסומת "קח צ'אנס" של מפעל הפיס. אנחנו חותרים כמו ידינו תחת מעמדה של העברית: היא תהיה לשון השוק, ואילו לשון המשכיל תהיה האנגלית. האם לזה אנחנו שואפים? האם משרד החינוך נתן את דעתו על הבעיות החברתיות של ההחלטה הזאת?

א' אבנר: איני מתפלא על זה שרבים נכשלים בבחינות באנגלית. אני מתפלא על הרבים המצלחים בבחינות בעברית. זו תופעה שאומרת דרשני. הרי אנחנו רואים את הבוגרים האלה, ואנחנו יודעים שהם אומרים "שלוש שקל", כפי שאתה ציטטת, או "זה היה שר החינוך שהציע להביא את המורים הוותיקים וכו'". איך הם עוברים את הבחינה בעברית? אני מניח שבאנגלית אין סובלים את המקבילה ל"שלוש שקל", לכן שם הרף גבוה יותר, ובעברית עוברים אותו בקפיצה. זו טעות אופטית. הרי אני רואה את הבוגרים האלה; ראיתי כבר מורה אקדמי ללשון עברית שלא זיהה מובאה מפרשת האזינו. הדיאגנוזה נכונה: יש חולשה באנגלית, וצריך להתגבר על זה. אבל התרופה המוצעת היא כמו לכרות את הראש למי שמתלונן על מיחושים. פסיק רישיה ולא ימות? אינני מעז לצטט ביטוי כזה בכיתת לימוד באוניברסיטה; איש לא יבין אותי. הבעיה היא מה תשיגו, לא למה אתם מתכוונים, הכוונה היא ודאי לטובה. ובכן, ייתכן שתשיגו בעלי השכלה, אבל לא בני תרבות. כבר היה לעולמים: הייתה יהדות הלניסטית

שיצרה ערכים, כמו שהיהדות הדוברת אנגלית באמריקה ובאנגליה יוצרת ערכי תרבות. אבל ההתייוונות בארץ ישראל לא השאירה אחריה שום דבר.

אתם רוצים לגדל כאן דור של מתייוונים? אני סמוך ובטוח שאינכם מתכוונים לזה. אבל אינכם לבדכם במערכת הזאת: האנגלית קיימת, האפנה לומר מילים אנגליות קיימת. לא מזמן קיבלתי מאיזה כתב עת מדעי עבודה של מומחה, ושם יש ביטויים באנגלית שיש להם תחליפים עבריים ברורים ומובנים ופשוטים מאוד, ומשום מה אין המחבר טועם בהם את הטעם שהוא טועם בביטוי האנגלי.

לתוך זה נכנסת ההוראה באנגלית, ואפילו במוסיקה ובהתעמלות ובמלאכת יד. אך הדבר לא ייעצר שם, כי יש אווירה, יש רוח זמן. לדעתי, זה חלק מהתנערות כללית מערכים, ואפשר להביא דוגמאות מתחומים אחרים, גם מן ה־new journalism שהזכרת. גם כאן מניחים הנחה נכונה ומגיעים למסקנה מטומטמת. ההנחה הנכונה היא שאי אפשר להגיע לחקר האמת, ומשום כך המסקנה היא שהדבר אינו נחוץ, חשוב איך העיתונאי מתייחס לדברים יותר משחשוב מה קרה באמת. גם בהיסטוריה זה אותו דבר. אבל העניין הוא שאין לוותר על חתירה אחר האמת, בתור דבר שלאורו אתה הולך, אמת מידה שאתה צריך לשאוף אליה.

אחזור לעניינינו: צריך לעשות משהו כדי לשפר את ידיעות התלמידים שלנו בכל תחום שיש בו חולשה, וקודם כול בתרבותם שלהם, אבל בהחלט גם באנגלית. יש דרכים לכך. ניסיון רב נצבר, בעיקר בשירותי ריגול בעולם כולו, בהוראת שפות בשיטת ה־total immersion, טבילה עד למעלה ראש. יש ניסיון כזה, ואפשר להסב אותו גם למחנות קיץ, ללימוד לשון זרה, לאו דווקא אנגלית.

דרך אגב, הדור האליטיסטי שלך ושלי, שלמד אנגלית, ולמד אותה היטב, למד אותה בהקשר של תכנים. אבל מה היו התכנים? למדנו ספרות אנגלית. אהרן אמיר יודע עד היום לצטט את יוליוס קיסר, וכיתות אחרות יודעות לצטט את מקבת.

א' רובינשטיין: אני רוצה לומר לך, עם כל הכבוד, ארי אבנר: אתה מדבר על ימים שבהם למדו שלושה אחוזים מאוכלוסיית היישוב במוסדות להשכלה גבוהה. אנחנו רוצים להגיע היום לשלושים אחוזים. יש פה משימה חברתית.

א' אבנר: אתה מציע למשל שאוניברסיטאות יוציאו אנלפביתים, כדי להגיע למספרים גדולים יותר? אתה רוצה להגיע לשלושים אחוזים במוסדות להשכלה גבוהה, לא בגני ילדים. אל תוריד את הרף.

א' רובינשטיין: אני מציע שיהיה אלמנט של שוויון חברתי גם באוניברסיטה. בהחלט, איני יכול להתעלם מזה.

א' חזן: כאיש משרד החינוך אני מודע לבעיות שעלו כאן, ובכל זאת ההצעה להורות כמה מקצועות בבית הספר בשפה זרה היא עניין קשה. מלחמת השפות הפכה את ההוראה בבית הספר בלשון אחרת לעניין של סמל. יש דברים שהסמליות שבהם היא

בעלת משקל. אכילת חזיר ואכילת חלב שתיהן חמורות באותה המידה, שתיהן באיסור לאו, ובכל זאת לאכילת החזיר נודעת משמעות סמלית, ולכן היא עניין חמור הרבה יותר. כך הדבר גם בעניין הוראה בלשון האנגלית בתוך בית הספר העברי.

מתוך הראייה הזאת אני רוצה להתייחס לשני נושאים. הראשון - המאמצים להעלות רמת הלימודים בלשון העברית ובספרות העברית. כמפמ"ר בחינוך הדתי אני נאבק על כך שבחינה בלשון העברית תהיה תנאי של חובה לקבלת תעודת גמר בחינוך העל-יסודי. ביטול הבחינות החיצוניות, אדוני השר, הוא דבר חשוב, ואולי נכון. אבל זאת כתנאי שהוא חל על כל מקצועות הלימוד. אם מתקיימות בחינות חיצוניות רק במקצועות מסוימים, כגון מתמטיקה ואנגלית, ובמקצועות אחרים, כגון ספרות עברית, מסתפקים בבחינה פנימית, נוצר מצב שיש מקצועות מדרגה א' ומקצועות מדרגה ב'.

הנושא השני הוא הבעיה החברתית, והיא אכן בעיה קשה. קיבלתי על עצמי לשמש מפמ"ר במשרד החינוך מתוך כוונה לקדם אוכלוסיות חלשות במגזר שאני נמצא בו. אבל האוכלוסיה המתקשה בלימודי אנגלית ומתמטיקה חלשה גם בעברית, והוראת מקצועות מסוימים באנגלית לא תתרום לידיעת העברית. אנחנו רואים באוניברסיטה את התלמידים שהצליחו באנגלית. העברית שבפיהם קלוקלת, וידיעת האנגלית לא הועילה להם לקדם את העברית.

יש דרכים רבות להתמודד עם בעיית הוראת האנגלית. הזכרת את ההצעה לקיים קייטנות משותפות לילדי הארץ וילדי חוץ לארץ, וזו הצעה יפה. אפשר גם לעודד התכתבות באנגלית עם בני הגולה: בני הגולה יכתבו עברית, ותלמידינו יכתבו להם באנגלית. אפשר גם ללמד תכנים, אבל יש לעשות זאת בקורסים שיילמדו מחוץ לבית הספר. הוראה באנגלית בתוך בית ספר עברי פוגעת בערך סמלי. הלשון העברית היא דגל וסמל. דגל אסור לבזות, ובסמל אסור לפגוע.

ע' אורנן: אני רוצה להעיר כמה הערות קצרות. אין שום ספק שיש צורך בידיעת אנגלית, אבל את המושגים הראשונים אדם צריך לקלוט בשפתו. לא ייתכן ללמד את יסודות המוסיקה בשפה אחרת, והוא הדין לשיעורי מלאכה. עד שנפטרנו ממונחים זרים במוסכים, אתה רוצה שמושגי היסוד בשיעורי מלאכה יילמדו בשפה זרה? התוצאה עלולה להיות ששפתו של התלמיד ומכתביו יהיו משופעים במילים האנגליות. מן הנימוק הזה סכנתה של ההצעה גדולה במיוחד דווקא בבית הספר היסודי.

יש אמצעים ללמוד שפה זרה. מה קורה לסטודנט ישראלי שנוסע ללמוד באיטליה? אין לו מושג באיטלקית, ואחרי כמה חודשים הוא יכול לשמוע הרצאות ולקרוא ספרים באיטלקית. לתלמידים החלשים שזקוקים לזה תנו שיעורי חינוך בקיץ, קורסי קיץ, במחנה או בלי מחנה. התלמיד יכול לשבת וללמוד חמש שעות ביום אנגלית, ולקראת בחינות הבגרות, או מה שיהיה תחליף להן, ידע דיו.

ועוד הערה בעניין המבטא. תכלית הלימוד באנגלית איננה, חס ושלום, להכשיר מדריכי תיירים. המבטא האנגלי אינו חשוב, ולכן אין צורך במורים ששפת אמם אנגלית. יש לנו גדולי עולם שדיברו אנגלית במבטא גרוע. קורט ולדהיים דיבר אנגלית במבטא איום ונורא, והדבר לא הפריע לו להיות מזכיר האו"ם. תכלית ההוראה אצלנו צריכה

להיות בעיקרה פסיבית: לדעת, להבין, להיות בעל יכולת להבעה פשוטה, לא ליצירה ספרותית ולא לניבים אנגליים. כל הדברים האלה אינם נחוצים. אם נסלק אותם מן התכנית, יהיה הרבה יותר קל ללמד אנגלית ולהגיע להישגים.

נשמעה פה טענה נכונה ביסודה, שעל ידי לימוד של שפה זרה אתה קולט יותר דברים לגבי שפתך. הדבר נכון בכל מקום שלימוד שפת האם נעשה בצורה לא נכונה, לא בלשנית. אם לומדים בעל פה מילים וגזרות דקדוקיות, התוצאה היא שלימוד השפה הזרה, שאינו יכול להיעשות בלי בלשנות, מבהיר לאדם את שפתו שלו. אדם שלומד שפה זרה מבין פתאום מה זה תואר הפועל, כי בעברית אף פעם לא לימדו אותו את המושג הזה. אם כך, שנה את שיטות ההוראה בעברית, ותראה שההצלחה תהיה יותר גדולה מאשר כשמחזקים את האנגלית.

ולבסוף, הערה אחת לגבי המגזר הערבי. רבותי, אנחנו חיים באשליה סמנטית כשאומרים ערבית ומתכוונים לשפתם של הערבים. הערבית הספרותית והערבית המדוברת הן שתי שפות נפרדות, ותלמיד בית הספר היסודי במגזר הערבי איננו לומד את שפת אמו. יש סיפור ישן על מורה באוניברסיטה שיצא לכפר אחרי 1967, ושאל ילד בערבית ספרותית: מה שם הכפר הזה? הילד השיב: "בערפיש עבראני!" מפני שהיה בטוח שמדברים אליו עברית.

אם אתה דואג לשוויון בין אזרחי ישראל, פתח לערביי ישראל בתי ספר עבריים. יש די מורים, הרי הערבים יודעים עברית. אבל את העברית לומדים מתוך תנאי עבודה קשים, מתוך זה שבוגר שקיבל את התואר הראשון הולך לעבוד בתור פועל בניין ושם צועקים עליו בעברית... לא זה הדרך. בית הספר הנקרא בית ספר ערבי צריך להיות גם בית ספר עברי. זה הניסוי שצריך לערוך, ואני בטוח שהדבר הזה אפשרי.

מ' שמיר: אנו עומדים על סף שנה שראוי לעיין בשמה: תשנ"ה, תשנ"ה, ואני מציע שמשרד החינוך יעשה זאת, ילמד את הנושא בצורה רצינית וישנה. אני גם בטוח ששינוי קרוב מאוד ללבו של שר החינוך...

ולעצם העניין: לפני חמש עשרה שנים הגשתי מעל דוכן הכנסת הצעת חוק: חוק יסוד - הלשון העברית. לא הסתייע הדבר והחוק לא נתקבל, אבל שם אמרתי את כל הדברים שנאמרו כאן היום, ואני מסכים לכל מה שנאמר כאן היום על מעמדה של הלשון העברית.

השר ומשרד החינוך טועים טעות גדולה באמרם שהעברית איננה בסכנה. נכון, אין סכנה שמחר בבוקר יתחילו לדבר שפה אחרת, אבל יש סכנה גדולה הרבה יותר: הסכנה של היעדר צמיחה טבעית של העברית. העברית חזלה לצמוח מתוכה, והיא צומחת מתוך הרכב של רכיבים זרים הנשתלים עליה, ומעוותים אותה ואת יכולת הצמיחה שלה. כד הווינא טליא היה זה שלונסקי שחידש ויצר בעברית, היו גם אחרים, אבל היום לא הסופרים הם היוצרים בלשון אלא המקומונים.

אני רוצה לדבר תחילה על הגבוה מכל גבוה, ואחר כך משהו על נמיכות של יום יום. גבוה מכל גבוה, יש ויכוח עקרוני בין שתי השקפות. לפי ההשקפה האחת אנחנו בתחילת הדרך להקמת עם ותרבות. עלינו לקלוט מיליוני אנשים שאין עברית בשפתם, ואת המיליונים שישנם כאן, ברוך ה', צריך לטפח, לחזק ולגדל במהותם הלאומית מעל

הכול. ההשקפה השנייה הצמיחה את האווירה שמתוכה צמח הרעיון להורות באנגלית בבתי הספר. בעלי ההשקפה הזאת אומרים: "הגענו. זהו זה. מה שיש מספק אותנו, ואנחנו רוצים רק להכניס בו תיקונים לפי מה שמקובל ויאה בעולם כולו ובאומות העולם".

אינני מקבל את ההשקפה הזאת, ואני חושב שכל מי שסבור שאנחנו בתחילת הדרך צריך לדאוג דאגה רבה מאוד, ולהעמיד בראש סולם העדיפויות את עניין החינוך היהודי והתרבות היהודית, העברית הלאומית שלנו. יש להיזהר זהירות כפולה ומכופלת מכל נטע זר, בוודאי לא בשם המלכות. אם יפתחו בתי ספר פרטיים, בבקשה. אבל מטעם המדינה בוודאי לא.

ועכשיו לעניינים המעשיים. כמה פעמים נפגשתי עם שרי החינוך ודנתי עמם בנושאים שונים. ואני רוצה לומר לשר החינוך שאני חושב שהעבודה שנעשתה בנושא הזה איננה רצינית. לא חקרתם את העניין לעומקו ולמעשיותו. מצד אחד אתה מדבר על פולחן בחינות הבגרות, ומצד שני כל הרעיון הזה וכל הרעש הזה נולדו משום שנכשלים יותר מדיי בני עדות המזרח בבחינות הבגרות. אם כן, שנה את בחינות הבגרות! מי אמר שאנגלית מוכרחה לעמוד בראש הסולם של בחינות הבגרות?

א' רובינשטיין: אלה הם הרקטורים של האוניברסיטה. הם אינם כפופים למשרד החינוך.

מ' שמיר: הבדיקות צריכות להיעשות ברצינות רבה יותר. צריך לבדוק מה הם הישגיהם של הנכשלים באנגלית במקצועות האחרים. במחקר יסודי יתברר שיש פה בעיה חברתית עמוקה מאוד, בעיה של בית, של תנאים, של מקום מגורים ועוד. והפיגור כולל בדרך כלל גם מקצועות אחרים. אולי הדרך לפתרון היא לתת משקל גדול יותר למקצועות העבריים הקלים יותר לתפיסה. הושט ידך וגע בה בספרות העברית, הושט ידך וגע בלשון, שפר את לשונך, שפר את ידיעתך בתנ"ך. כל זה אפשרי, ראינו זאת בתחרויות הנפלאות של התלמידים בבקיאות בתנ"ך.

העברית היא לשון התרבות שלנו ולשון המהות הלאומית שלנו. חס לנו לזלזל בסכנות הצפויות לה, וסיוע לצמיחת העברית הוא הדבר החשוב מכול.

א' דותן: אדוני שר החינוך, לא אוסיף על מה שאמרו קודמיי בזכות העברית. אינני חושב שאתה האיש שצריך להטיף לו בעניין הזה. גם מבין אני את הבעיות הקשות שאתה עומד בפניהם כשר החינוך. למען האמת, אינני יודע להם פתרונות; אבל אני מציע שלא לבקש את הפתרונות במוסד העליון ללשון העברית. לא זה הגוף שמסוגל, שמוכשר ושחייב להציע פתרונות ללימוד האנגלית.

אני רוצה לומר רק מילים אחדות על ההצעה כפי ששמעתי אותה עכשיו מפיך. מדובר רק בשיעורי מוסיקה והתעמלות, במקצועות לא עיוניים. ההצעה נראית תמימה מאוד, אבל סכנתה גדולה, משום שהיא מצטרפת אל מערכת שכבר התחילה בדרכה אל האנגלית.

כבר אמרו קודמיי, זה התחיל באוניברסיטאות. אני שומע מפיו שיש גם בתי ספר תיכוניים שכבר נוהגים כך. יש קייטנות שהן על טהרת האנגלית. כל זה אפשרי, אבל הצעד שלך, אדוני שר החינוך, נותן את הגושפנקה הרשמית לדרך הזאת, שהייתה עד היום דרך עקיפין, לא דרך המלך.

יש מחלקות באוניברסיטאות שבהן ההוראה באנגלית, ויש אוניברסיטה מכובדת ומסוימת שכל הוראתה אנגלית. אבל זאת עדיין לא גושפנקה, זאת עובדה. עובדה שהדבר קרה ואיש לא פצה פה ולא צפצף, וחבל שאנחנו לא עשינו זאת. בימים האחרונים שמעתי שמוקמת מכללה חדשה, פרטית, שכל הוראתה אנגלית, וכזה היא משתבחת. הטיעון הפורמלי שלהם הוא "אור לגויים! אנו רוצים לקלוט סטודנטים גם מחוץ לארץ".

הצרה היא לא בהצעה כפי שהיא היום, אלא כפי שהיא עתידה להתפתח. אנחנו מתחילים רק במוסיקה והתעמלות, אולם בכך ניתנה הגושפנקה, ומרגע שקרה הדבר גם אתה לא תוכל לעצור את התהליך. נעמוד בפני מצב שלא הנחשלים ילמדו אנגלית, אלא דווקא בני טובים יחפשו בתי ספר שבהם ילמדו באנגלית. ועוד לפני שתספיק לעצור את התהליך הזה, נגרום להגברת הפער החברתי. ברגע שניתנה הרשות ללמד באנגלית, מי ימנע מבני טובים ומבתי ספר מכובדים ללכת בדרך הזאת? נמצאת גורם לא לפתרון הבעיה אלא להגברת הפער החברתי, ומכאן ועד הכשרת דוברי אנגלית מועמדים לירידה, הדרך איננה רחוקה.

הרשה לי לסיים בבקשה. אתה בא אלינו בבקשה להצעת פתרונות ללימוד האנגלית. אנחנו באים אליך בבקשה להצעת פתרונות לחיזוקה של העברית באותם מקומות שהם בתחום סמכותך, באוניברסיטאות. תן נא את ידך לביעור השטף האנגלי מן האוניברסיטאות ולעצירתו.

ש' אברמסון: אדוני השר, אדוני נשיא האקדמיה, מורי ורבותיי, כבוד השר הערים עלינו גל של עצומות שהמשרד מתעצם בהם. קשה לתפוס את הכול בשיבה אחת, כל שכן שקשה למצוא להם פתרונות. אני מציע לכבוד השר שידפיס את נאומי, ואנו נפיץ אותו בין החברים, כדי שיוכלו להרהר בדבר ולהציע הצעותיהם. אני אתרכז רק בדבר אחד. התאספנו כאן מפני הסכנה הגדולה של ההוראה באנגלית, ושמענו מפי השר כי יש ארבע מאות סטודנטים שאינם יכולים להיכנס לאוניברסיטה בגלל קשייהם באנגלית. אם זאת הבעיה, אפשר להציע לה פתרונות אחרים. אולי אפשר ללמוד מן הניסיון המועט שהיה באוניברסיטה העברית בירושלים לפני שנים. היה זמן שהיו באוניברסיטה תלמידים רבים שחסרו להם ידיעות בכמה מקצועות, מפני פעילותם בכל מיני ארגונים, או מפני שבאו מחוץ לארץ ולא הספיקו לגמור את לימודיהם. מה עשתה האוניברסיטה? העניקה לתלמידים האלה מעמד של תלמידים שלא מן המניין למשך שנתיים, ובפרק הזמן הזה העמידה להם מורים מיוחדים שלימדו את המקצועות שהיו חלשים בהם, בעיקר מתמטיקה ואנגלית. אני מכיר תלמיד או שניים שנשרו אחרי שנתיים ולא עמדו בבחינות. כל יתר התלמידים עמדו בבחינות ונתקבלו כתלמידים מן המניין, וגם השנתיים הללו, שהיו בהן במעמד של תלמידים שלא מן המניין, נחשבו להם.

א' רובינשטיין: האוניברסיטאות אינן מוכנות לשמוע רעיון כזה. הן טוענות שאין יותר מקום פיזי לתלמידים באוניברסיטה.

מ' בראשר: אני רוצה לסיים, ולאפשר גם לשר לומר כמה דברים. אני רוצה לומר דבר אחד: המושג של עיירות הפיתוח והשכונות מוכר לי משהו, ואני יכול לומר לשר, שאלה שנכשלים באנגלית גם ההישגים שלהם בעברית די רופסים. אלה שמתגברים על העברית עוברים גם את כל המחסומים האחרים.

אני למדתי בבתי ספר כאלה ולימדתי בבתי ספר כאלה. אינני מדבר על התרשמויות, אלא על ניסיון רב שנים בבית הספר המקיף הדתי באשקלון. ברגע שהתלמידים יכלו לקרוא תנ"ך ולהבין אותו, הם עברו גם את הבחינות במתמטיקה ובאנגלית. ארבע מאות התלמידים שאינם עוברים את הבחינה באנגלית עוברים את הבחינה בעברית בציון שבע, מכיוון שצריך להעביר אותם בשבע, ודי לחכימא.

עניין שני: הזכירו פה מומחית שאני מוכרח להגיב על דבריה. לא נאה להתווכח עם אדם שאיננו כאן, אבל המומחית הזאת חוזרת ועושה את עצמה מומחית הרבה בענייני העברית. הנה, אחד הדברים היפים שהאוניברסיטה העברית כוננה לפני ארבעים שנה הוא הבחינה הירושלמית. פרופ' גויטיין יסד אותה לפני ארבעים ושבע שנים, ונבחנים בה תלמידים מן הגולה בטקסטים מן התנ"ך, מן המשנה, מן המדרש ומן הספרות העברית החדשה. באה אותה מומחית ואמרה כי הדרישות בבחינה זו גבוהות מדי, ואפשר לבחון על חלק מן הנושאים בשפה האנגלית. יש כמה וכמה אנשים הבאים מן המחלקות לחינוך, וכל מה שהם יודעים זה חינוך. אין להם שום אוריינטציה בדיסציפלינה מסוימת: תנ"ך, או לשון, או ספרות, או היסטוריה. הם יכולים לומר דברים שאפשר לתלות אותם בקש וגבבה. לא הייתי רוצה להתווכח, אבל כיוון שנסמכים על אסכולה מסוימת, על אותה מלומדת וכת דילה, ראיתי להגיב כאן.

העניין האחרון שאני רוצה להזכיר: כבר שנים הרבה אין במשרד החינוך מפמ"ר לעברית שהשכלתו היא בלשנית. כבר שנים אני תובע זאת, ואומרים לי: עוד שנה, עוד שנה. אני מבקש מאוד שהדבר הזה יתוקן לאלתר. אילו נתמנה אדם כזה יכול היה לעצור את ההצעה שאנו דנים בה בעודנה באיפה.

הא' דותן אמר את הדברים בצורה ברורה: אנחנו מופקדים על משמר הלשון העברית. השגה הזאת שיצאה מלפני השר, או מלפני יועציו של השר, עתידה, אני מניח להיעלם. אפשר שנשמע זאת כבר היום, ואם לא, יש לנו סבלנות.

א' רובינשטיין: לפני שאני עונה להערות ספציפיות, אני רוצה לומר שיש כאן אי-הבנה מסוימת לגבי מעמד המוסדות להשכלה גבוהה. אסור להשוות את האוניברסיטה של ימינו להר הצופים של הדור הקודם. הזכרתי קודם את שיעור הלומדים מקרב האוכלוסיה: איננו מוכנים לוותר על הדמוקרטיזציה של ההשכלה הגבוהה בישראל, ועל שיתוף כל מרכיביו של העם הישראלי במוסדות להשכלה גבוהה, עם שוויון אפשרי, אופטימלי, אף פעם לא אבסולוטי.

האוניברסיטה שינתה פניה. הגרעין האוניברסיטאי של שילוב לימודים ומחקר נותר מצומצם, והוא מתרכז בעיקר בתארים המתקדמים. האוניברסיטה הישראלית של היום

החליטה שהיא כוללת בתוך המבנה הזה, של שילוב לימודים ומחקר, דברים שאין להם כל קשר לאוניברסיטה הקלסית: מה לראיית חשבון, לחשבונאות, לעבודה סוציאלית, לריפוי בעיסוק, למלונאות, ללימוד מחשבים - מה לכל אלה ולאוניברסיטה הקלסית? לא כלום. זה המצב בימינו, ולא רק בישראל: האוניברסיטה היום היא כוללנית. יש בה גרעין קטן מאוד אוניברסיטאי, יש בה בית ספר מקצועי, ויש בה גם B.A שהוא בעצם תעודת בגרות נוספת.

האוניברסיטה של היום מקנה גם סטטוס חברתי וגם מקצוע, וכאשר אתם אומרים שלא נורא אם נגזר על חלק מסוים מן הציבור שלא יגיע לאוניברסיטה ולא נוריד את הרף, אתם גוזרים בכך גם את המעמד הכלכלי והחברתי של חלק מהחברה הישראלית. צריך לומר את האמת.

נשמעו כאן כל מיני הצעות. איני שליט באוניברסיטאות, וגם לו הייתי שליט באוניברסיטאות, לא הייתי מקבל את ההצעה שנרמזה כאן לבטל את האנגלית כשפת חובה, או כמקצוע חובה בבחינות הבגרות. בכל מקום בעולם יש שפת אם ושפה זרה ראשונה כמקצועות חובה בבגרות. זוהי עובדת חיים שמוכרחים להביא אותה בחשבון. אני מוכרח להעביר יותר ויותר סטודנטים, ואני מוכרח ליצור מצב שהם מתגברים על הרף, על המכשול הזה, והמכשול הזה הוא מכשול מיוחד לאנגלית ולמתמטיקה. אתם שומרים על האינטרסים של הלשון העברית שהם אינטרסים של כולנו. אבל גם בתחום המתמטיקה יש אנשים שמגנים באש ובחרב על החובה ללמוד חשבון דיפרנציאלי, וכלי זה תיהרס האומה. בכל מקום יש מאבקים כאלה.

אני מתנגד לשימוש במטבע הלשון השחוקה "הרמה יורדת". הרמה עולה. ייתכן שרמת הסטודנטים שמקבלים לאוניברסיטה יורדת במידה מסוימת, אבל את רמתה של חברה בוחנים לפי שתי אמות מידה: האחת היא הפרופיל הכללי שלה, והשנייה - הפרופיל של חיל החלוץ המדעי והאינטלקטואלי, של אנשי הרוח. בשני המובנים האלה, השכלה אוניברסלית באוניברסיטאות אינה פוגעת ברמה.

אני מודע לניסיונות שנעשו במדינות שונות במערב. הממשלה הסוציאליסטית של צרפת קיבלה החלטה מבורכת, לדעתי, לנטוש את משטר בחינת הבגרות הסיוטית, ולעבור לבחינת בגרות שתביא להם בשנים הקרובות אחוז זכאים של 85% מן השנתון. אתם יודעים מה פירוש הדבר?

מ' בר-אשר: זה קרה כבר לפני שנים. צרפת החליטה ב-1968 לקבל לאוניברסיטאות בלי תעודת בגרות.

א' רובינשטיין: היא הנותנת. גם לקבל לאוניברסיטאות קבלה אוניברסלית, וגם להגיע לתעודת בגרות אוניברסלית. ואין שם שום ירידה ברמה. יש ירידת רמה מבחינה זאת, שמי שהייתה לו פעם תעודת בגרות צרפתית, היה באמת בעל כושר ביטוי הרבה יותר גבוה ממי שמקבל תעודת הבגרות של היום. אבל החברה הצרפתית כחברה, עלתה, קפצה מדרגה.

אני ביקשתי מכם עצות לשני דברים בלבד: האחד, הייתי מציע שתבחנו את המחקרים המצביעים על כך שלימוד אינטנסיבי של שפה שנייה עוזר לידיעת שפת האם,

מעלה את הרמה. אני מציע לבדוק זאת בדיקה מדעית; לא להסתמך על פרופ' אילנה שוהמי, אבל גם לא על אחרים שאומרים שזה לא נכון. יש מכשירים שבאמצעותם אפשר לבדוק זאת.

דבר שני, ביקשתי את עצתכם בנושא שאתם מכנים, בצדק, הסתחפות השפה והתמעטות כושר הביטוי. שוחחתי על כך גם עם פרופ' בראשר. אנחנו מחפשים דרך, מטכסים עצה.

אני רק רוצה לומר לכם שאין לנו אינדיקציה של ירידה בקריאת ספרות. בהשוואה לסקר שעשינו לפני כמה שנים, אנו מבחינים בירידת-מה, אבל עדיין שיעור הקריאה הוא גבוה מאוד. אני מוכן להעביר לכם את הסקר שעשה משרד החינוך והתרבות באמצעות הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

שנית, אני רוצה לומר לכם שסופרים - ובמיוחד מאיר שלו, סופר שגם כתב מאמר תקיף מאוד בנושא הזה על "איוורוש" הידוע - תוקפים את הצד הבלשני של לימוד השפה העברית בבתי הספר. הזמנו אותו, והזמנו סופרים אחרים, כדי שישבו עם אנשי המקצוע שלנו, ונטכס עצה ביחד, כיצד משפרים את הוראת העברית, את כושר הביטוי ואת הידע של השפה העברית. אני מסכים בהחלט שיש כאן בעיה.

מ' בראשר: המשימה הזאת מוטלת על משרד החינוך, לא על האקדמיה.

א' רובינשטיין: כך אמרתי. המשימה מוטלת על משרד החינוך, ואנחנו מבקשים להיעזר בניסיון שלכם ובידע שלכם.

אם הכול כל כך טוב, למה ביקשתי להקפיא את התכנית הזאת עד לבדיקה נוספת? מהטעמים שהשמיעו אהרן דותן ואפרים חזן. אולי אלה טעמים חיצוניים, אבל הם טעמים קובעים. אם יש כאן סכנה שהניסוי יתפרש כפגיעה בסמל, או כתחילתו של תהליך אנגליזציה של החברה הישראלית, אז איני רוצה לעשות זאת. ובכל זאת אני מציע שנבדוק קודם כול מה נעשה בשטח, מה קרה בשלושה-ארבעה בתי ספר שבהם מתקיימת הוראה באנגלית, בלא ידיעתי. אולי יש שם שיפור בלשון העברית? ניגש לעניין הזה בראש פתוח, ואני אשמח שנשתף פעולה. אני שמח על ההזדמנות שניתנה לי להציג את עמדתו של המשרד בנושאים האלה.

מ' בראשר: אם הבנתי נכונה, בינתיים העניין מוקפא.

א' רובינשטיין: בינתיים. נחזור אליכם ונדבר אתכם פעם נוספת לאחר הבדיקה.

מ' בראשר: תודה רבה לשר, ותודה לחברי האקדמיה.